

Ad fontes!
**NĚKOLIK UPŘESŇUJÍCÍCH POZNÁMEK
K HISTORICKÉMU VÝVOJI OBJEKTU Č. 343/37
NA MASARYKOVĚ TŘIDĚ V OPAVĚ
V LETECH 1784 AŽ 1837**

Irena Korbelařová – Rudolf Žáček

Abstract:

The presented contribution focuses on the historical development of a building in Opava protected as a part of the cultural heritage – the former convent of the Order of Saint Clare (the Poor Clares), the palace of nobility, the seat of the Silesian provincial government on Panská Street No. 377 and nowadays the seat of the Faculty of Philosophy and Science of the Silesian University in Opava (Masarykova třída 343/37).

Keywords: Opava, convent of Clarisses, palace of nobility, critical research, historical sources, media, interdisciplinarity, memory, cultural transfer

Už samotný název příspěvku, možná poněkud překvapující, vezmeme-li do úvahy, že se zaměřuje na představení relevantních pramenných informací o osudech jednoho ze starobylých urbánních komplexů, objektu čp. 343 na Masarykově třídě v Opavě,¹ naznačuje, že v dosavadních prezentacích a interpretacích tématu absentovaly mnohé z podstatných faktů, ba dokonce, že se v nich objevovala řada omylů a nepřesností, které se v průběhu času (více než dvou staletí, vezmeme-li do úvahy datum zveřejnění prvních z nich) změnily v tradované pravdy.

Dílčí archivní výzkum, provedený v souvislosti s přípravou publikace k 25. výročí vzniku Slezské univerzity,² a jeho výsledky potvrdily, že stojí za to, nespokojit se při řešení historické problematiky (a to ani tehdy, pokud by se mělo jednat o součást apli-

1 V běžné komunikaci obvykle uváděném s odkazem na adresu Masarykova tř. 37 nebo Masarykova tř. 343/37.

2 KORBELÁŘOVÁ, Irena – ŽÁČEK, Rudolf: *Kořeny i keřidla. K historii opavských univerzitních budov*. Opava 2016, s. 149–185. Základní informace byly prezentovány rovněž na mobilní výstavě *Opavské univerzitní budovy*, scénář I. Korbelařová a Rudolf Žáček, Opava 2016, připravené

kovaného výzkumu či formulování výstupu zaměřeného na popularizaci dějin) pouze s excerpčí stávající literatury, ale že je nezbytné vydat se – v tomto případě doslova – *ad fontes*. A že analýza a kritika archivních pramenů za účelem zjištění nejen maximálního množství informací, ale zejména stanovení jejich hodnověrnosti – tedy prvky klasické pozitivistické historiografie – nejsou, navzdory čtenému zpracování zvoleného tématu úctyhodnými a důvěryhodnými vědci (bez jakékoli ironie řečeno), rozhodně překonanými a jen do výuky pomocných věd historických či úvodu ke studiu historie „odložitelnými“ veličinami historického výzkumu. Badatel, bez rozdílu, zda žil a působil na prahu pěstování kritické historiografie anebo v nastupující postfaktické době, by neměl a priori důvěřovat dříve zveřejněným faktům, aniž by zvažoval jejich hodnověrnost. Nikoli snad proto, že by své předchůdce podezříval z neprofesionality, ale z důvodu, že každý z nás může být omylný, nepozorný či unavený a v důsledku toho může zveřejnit nepřesné, zjednodušené, ba nesprávnou formulací pozmeněné údaje a interpretace, které pak žijí svým životem historického faktu a stávají se pravdou, či alespoň polopravdou (ale co je pro vědeckou práci škodlivější?). S vědomím právě řečeného jsme se rozhodli téma jednoho z historicky nejstarších památkových areálů známého (v kontextu jednotlivých etap jeho vývoje) jako *klášter klarisek, palác slezské zemské vlády* či (v současnosti) *budova Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě* dále rozpracovat a podrobit kontrolní analýze a komparaci informace ukryté v písemných, ikonografických i kartografických pramenech jakožto specifických médiích své doby, a interpretovat je s vědomím nepodkročitelnosti interdisciplinárních postupů.³ V předkládaném pojednání se pokusíme uvést na pravou míru, bez odsudků starších prací, jen s odkazem na ně, některé dosavadní nepřesné, zkreslené či mylné údaje tradované v odborné literatuře i populárně zaměřených textech a představit jejich korekce, doplněné o nově zjištěná fakta v širším pojednání s vědomím, že se jedná o objekt vzhledem k jeho proměňující se roli v každodennosti dřívější metropole Rakouského Slezska zcela ojedinělý.

Chronologicky se budeme věnovat období od zrušení jmenovaného konventu ženské řehole řádu menších bratří františkánů neboli klarisek a privatizace objektu až do počátku užívání budovy formou nájmu k administrativním účelům správních úřadů rakouského mocnářství, tedy v zásadě rokům 1784 až 1837.⁴

V té době plnil funkci městského šlechtického sídla a vizuálně i svou vybaveností se v souladu s aktuálními trendy životního stylu urozené společnosti i estetickým a uměleckým cítěním stavebníků, s přihlédnutím k místním i importovaným vzorům, zásadně proměnil a ovlivnil ráz Opavy, v níž se na sklonku předmoderní doby jedinečně snoubily měšťanské a aristokratické elementy každodennosti. V jednotlivých vývojových fázích – kdysi jako ženský konvent původně italské řehole, posléze šlechtický palác obývaný rodinami rozkročenými majetkově i společenskými styky (nejen) mezi Rakouským a Pruským Slezskem a nakonec jako veřejný prostor správní a posléze

ve spolupráci Ústavu středoevropských studií SU FVP a Výzkumného centra pro kulturní dějiny Slezska a střední Evropy SU FPF.

3 Příspěvek vznikl v rámci řešení projektů Slezské univerzity v Opavě SGS/26/2016 *Mediální interpretace dějin a kultury střední Evropy* a SGS/3/2017 *Každodennost, festivity a kulturní transfer: fenomény středoevropských dějin*.

4 K roku 1837 je zatím v pramenech poprvé doložen pronájem části objektu pro potřeby orgánů veřejné správy.

vzdělávací instituce – byl a je charakter objektu (ve smyslu materiálním i duchovním) výsledkem kulturního transferu, přenosu tradic a zkušeností i objevování a prosazování moderních elementů zpříjemňujících domácí prostředí.

Každý z iniciátorů přestavby a modernizace paláce i z jeho obyvatel měl jistě kdesi v podvědomí zakódovanou také potřebu budování paměti v širokém slova smyslu. A bylo jen souhrou okolností a složitého vývoje Opavy a jejího venkovského zázemí, že se *paměť paláce* položeného v místech středověkého královského domu, možná i s objektem⁵ zcela jistě znovuzrozeného ze zrušeného kláštera klarisek a představujícího, navzdory poměrně civilnímu vzhledu, jeden z nejcennějších dochovaných prvků profánní opavské architektury, zapsaný na Ústředním seznamu kulturních památek České republiky,⁶ podařilo vybudovat jen zčásti a některé její elementy, jak o tom svědčí následující příspěvek, dokonce odsunout do pozadí dočasným zapomením.

* * *

Původní předchůdce objektu na dnešní Masarykově třídě 343/37, kdysi v Panské ulici č. 377, klášter klarisek s kostelem, byl od samého počátku položen na jedné z nejvýznamnějších opavských komunikací. Založen byl českým králem Václavem II., který řádu sv. Kláry neboli druhému řádu sv. Františka daroval spolu s pozemky zde situovaný zeměpanský dům, který řeholnicím zprvu sloužil pro každodenní potřeby. Kostel sv. Kláry⁷ byl v těsném sousedství kláštera minoritů s kostelem sv. Ducha vystavěn krátce poté, kolem roku 1306, goticky pak byl přestavěn po požáru roku 1431. Během 14. století byl na místě původního objektu postupně vybudován čtyřkřídlý konvent, následně opakovaně přestavovaný. Zásadní rekonstrukcí areál kláštera s kostelem prošel po velkém požáru Opavy v roce 1689, kdy byl, podobně jako řada jiných sakrálních staveb ve vnitřním městě, těžce poškozen. Získal poté barokní podobu, jejíž pozůstatky v podobě kleneb v přízemí a suterénu se dochovaly dodnes.⁸

V rámci josefinských reforem byl kontemplativní řád sester sv. Kláry, vycházející z řehole sv. Františka z Assisi, v českých zemích zrušen.⁹ Dekret dvorské komory v této záležitosti dorazil na slezský královský úřad v Opavě 19. ledna 1782, k faktickému napl-

5 PRÍX, Dalibor: *S hradbou za zřády – opavské sakrální areály v kontaktu s městským opevněním*. In: Opavské hradby. KOLÁŘ, František (ed.), Opava – Ostrava 2013, s. 149.

6 Objekt *Palác Slezské zemské vlády* pod rej. č. 46711/8-1285 je veden v Ústředním seznamu kulturních památek České republiky (ÚSKP ČR). Památkově je chráněn od roku 1958. Dostupné na <http://pamatkovykatalog.cz/?element=1716856&action=element&presenter=ElementsResults>, cit. 11. 8. 2017.

7 Původně sv. Kláry a Všech svatých, zřejmě od poloviny 14. století sv. Kláry a sv. Kateřiny.

8 MÜLLER, Karel – ŽÁČEK, Rudolf a kol.: *Opava. Historie. Kultura. Lidé*. Praha 2006, s. 382–383; PRÍX, Dalibor: *Torzo bývalého kostela sv. Kláry s klášterem, Palác Slezské zemské vlády*. Ru-kopisy. Autoři děkují za laskavé poskytnutí dosud nepublikovaných textů. KOUŘILOVÁ, Dana: *Dům Masarykova 37. Stavebně historický průzkum*. Opava 1997; TÁŽ: *Zpráva o průzkumu bývalého paláce zemské vlády v Opavě č. 37, č. p. 343, r. č. 1285*. Opava 1996, textová část (nepublikované práce, NPÚ, územní pracoviště Ostrava).

9 V současnosti působí v České republice reformovaná větev klarisek-kapucinek, působící zde na základě nového založení řádu z roku 1914. *Klášter sester klarisek*, dostupné na <http://www>.

nění zvláštního nařízení o zrušení opavského kláštera došlo 20. července 1783.¹⁰ Současně byl zabaven všechen majetek kláštera, včetně venkovských nemovitostí, k nimž náležely na Opavsku statky Jilešovice, Chabičov s hospodářským dvorem, Palhanec a díly Jarkovic, Milostovic a Kateřinek na rakouské a dále Malé Hoštice, Turkov a část Vehovic na pruské straně státní hranice.¹¹ Statky v Rakouském Slezsku¹² byly vloženy do náboženského fondu se sídlem v Melči, který vykonával jejich správu.¹³ Na rozdíl od pozemkového majetku, jehož výnosů bylo možno využít pro podporu rozvoje farní sítě a platy duchovenstva, byl areál kláštera s kostelem sv. Kláry jako nepotřebný určen k prodeji a zanedlouho přešel na tři čtvrtě století do šlechtických rukou. Není možná bez zajímavosti, že všichni majitelé z té doby byli spojeni s Pruským Slezskem, ať už tam byly položeny jejich rodové statky, anebo odtamtud jejich předkové pocházeli, a takřka všichni byli příbuzensky – byť někdy jen vzdáleně – spojeni.

Až do zrušení řádu sv. Kláry jsou dějiny objektu na dřívějším Dobyčtím trhu, díky modernizující se zástavbě v průběhu druhé poloviny 18. století stále častěji nazývaném (přínejmenším ve své horní, k hradbám směřující části) Panskou ulicí, vcelku jasné a jednoznačné, třebaže informací k této době je vzhledem k nedostatku dochovaných pramenů jen poskrovnu. Už specifikace prvního šlechtického majitele areálu bývalého kláštera je však v literatuře podávána poněkud nepřesně. Jednalo se sice o příslušníka rodu Skrbenských z Hříště, jak se obvykle uvádí,¹⁴ nikoli však o muže, nýbrž o Antonii, rozenou Hemmovou z Hemmsteinu,¹⁵ tehdy již vdovu po Karlu Traugottovi II. Erdmanovi.¹⁶ Komplex rušeného kláštera s kostelem sv. Kláry získala Antonie od císařsko-královského ředitelství komorních a klášterních statků, správce sekularizovaných klášterních majetků, ve veřejné licitaci konané dne 22. dubna 1784 za čtyři tisíce zlatých. Polovinu kupní částky

klarisky.cz/pages/cs/klarisky-v-ceskych-zemich.php; <http://kapucinky.kapucini.cz/subdom/kapucinky/index.php/o-nas/dejiny/4-historradu>, cit. 2. 6. 2017.

- 10 Zemský archiv v Opavě (dále ZAO), fond Královský úřad v Opavě, inv. č. 996, sign. 15/52. K vybavení kláštera v době jeho zrušení se dochoval jen inventář klášterního archivu z roku 1782. ZAO, f. Klarisky v Opavě, inv. č. 53.
- 11 HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis země moravskoslezské*. Praha 1938, 2004², s. 744; srov. DONÁT, Jaroslav: *Klarisky v Opavě (1289–1782). Inventář*. Opava 1965, s. 2.
- 12 Majetky v pruském Slezsku připadly po zrušení řádu státu.
- 13 Citováno podle DONÁT: *Klarisky v Opavě*, s. 2.
- 14 Hlavním zdrojem informací je v tomto směru KREUZINGER, Erasmus: *Chronik der alten und neuern Zeit Troppau's oder Troppau und seine Merkwürdigkeiten*. Troppau 1862, s. 174, který uvádí: „Im Jahre 1785 (!) wurde das Kloster durch Kaiser Josef aufgehoben. /.../ Das Klostergebäude sammt Kirche aber ist an die Baron Skrbenskische Familie /.../ verkauft worden.
- 15 Rod byl usazen v Kladsku a na Moravě. Jeho příslušníci byli roku 1622 povýšeni do českého rytířského stavu, roku 1718 pak do stavu svobodných pánů. ZEDLITZ-NEUKIRCH, Leopold: *Neues preussisches Adels-Lexicon: oder genealogische und diplomatische Nachrichten von den in der preussischen Monarchie ansässigen etc.* sv. 2. Leipzig 1836, s. 364.
- 16 Karl Traugott II. Erdman sv. p. Skrbenský z Hříště (1747–1783) byl nejvyšším komorníkem Opavského a Krnovského knížectví, synem stejnojmenného Karla Traugotta I. (1716–1790), který v době koupě konventu klarisek svou snachou ještě žil. Skrbenští z Hříště náleželi mezi starobylé rody, jejichž příslušníci vlastnili statky na Moravě, na Opavsku i Těšínsku. Antonie († 1814) se za Karla Traugotta II. Erdmana provdala roku 1772. STIBOR, Jiří: *Skrbenští z Hříště*. In: *Biografický slovník Slezska a severní Moravy 4*. Myška, Milan – Dokoupil, Lumír (edd.), Ostrava 1995, s. 124.

složila hned po uzavření smlouvy, přičemž 393 zlatých tvořila jí složená jistota spolu s přihláškou k licitaci, zbývající dva tisíce měly být uhrazeny do pěti let.¹⁷ Objekt byl kupující připsán se všemi náležitostmi, s výjimkou stále ještě instalovaných chrámových oltářů, kostelní věže a soch na fasádě budovy. Ve smlouvě byl rovněž pojištěn členům soudního konventu minoritů volný průchod do přiléhající oratoře jejich kostela.¹⁸

Antonie Skrbenská z Hříště, nositelka Řádu hvězdicového kříže,¹⁹ sídlila spolu s dětmi v době, kdy opavskou nemovitost koupila, v zámku ve Štěplovci u Opavy.²⁰ Ke konci života pobývala, přinejmenším část roku, v hlavním městě monarchie, v jehož okrajové části Penzingu také zemřela.²¹ V prostorech bývalého kláštera klarisek trvale nebydlela, podle popisu objektu pro berní účely se soupisem nájemníků z 11. června 1790 si v něm však držela byt o třech pokojích, v němž pobývala při svých občasných návratech z Vídně.²² Podstatná část objektu byla pronajímána k bydlení nebo k hospodářským účelům.²³

Pouhých devět dní po sestavení uvedeného popisu bývalého konventu klarisek, 20. června 1790, jej postihl spolu s dalšími městskými domy požár. Zasáhl asi zejména

17 „*Frau Antonia, verwittibten Freyin Skrbenski, gebobren Freyin von der Hemm und Hemmstein abgeschlossenen Kauf-Contract über daß /.../ Klostergebäude der aufgehobenen Clarisserinen in Troppau /.../ am 22. April. 1784 in Troppau öffentlich gehaltenen Licitation /.../ und nach eingelangter allerhöchsten Kaufs-Bestettigung de Dato 22. Junii /.../*“.

18 Opis kupní smlouvy ze dne 20. července 1784, uzavřené mezi guberniálním radou a ředitelem komorních statků v. Kaschnitzem, zastupujícím stát jakožto prodávající stranu, a sv. paní Skrbenskou (která zde vystupovala bez kurátora), byl vložen do desk zemských o deset let později, před převodem nemovitosti do rukou další majitelky. ZAO, f. Slezský stavovský archiv, inv. č. 884, sign. 36.

19 Řád určený dámám šlechtického původu (podmínkou členství byla příslušnost přinejmenším ke stavu svobodných paní) byl založen císařovnou Eleonorou Magdalenou, třetí manželkou Leopolda I., v roce 1668. Antonie Skrbenská (Freyinn von Skrbenski, geb. Freyinn v. der Hemm u. Hemmstein) byla do řádu přijata roku 1790. *Hof- und Staatsschematismus des Österreichischen Kaiserthums 1, odd. Sternkreuz – Ordens – Damen*, Wien 1824, s. 147. K řádu srov. ČAPSKÁ, Veronika – MARKOVÁ, Veronika (edd.): *Gabriela Sobková z Kornic, provdaná ze Spens-Booden. Deníkové rodinné záznamy (1785–1808)*. Praha 2009, s. 101, pozn. 209.

20 Ves je dnes součástí obce Holasovice. Barokní zámek na místě bývalé tvrze nechal v dodnes zachovaném klasicistním stylu renovovat Karel Traugott III. Erdmann, Antoniin syn. Posléze náležel opavské cukrovarnické rafinerii, naposledy sloužil jako sociální zařízení školských sester de Notre Dame. Evidován je v Ústředním seznamu kulturních památek ČR, č. 19884/8-1396. Dostupné na <http://www.stemlovec.cz/>, server zřízený realitní kanceláří k prodeji nemovitosti; dostupné na <http://pamatkovykatalog.cz/?mode=parametric&indexId=19884%2F8-1396&presenter=ElementsResults>, cit. 1. 6. 2017.

21 STIBOR: *Skrbenští z Hříště*, s. 124.

22 „*Dann von denen übrigen unvermitteten Zimmern bleiben 3 zur freyen Bewohnung der Frau Freyin v. Skrbensky bey ihren Rückkehr von Wien*“. ZAO, f. Karolinský katastr, inv. č. 154.

23 Devět pokojů s kuchyní a kvelbem využíval Naphtali Baruch, který sem přesídlil svou soukenickou továrnu. Mezi dalšími 19 nájemníky byl například zemský registrátor zemského soudu Grün a jeho syn či neprovdaná šlechtična, většina bytů ale byla podle všeho jednoprostorových. Kromě toho se v budově nacházely místnosti využívané pro činnost soukenické výroby (*Fabri-que*), sýpka ad. ZAO, f. Karolinský katastr slezský, inv. č. 154. Za informaci o popisu autorů děkuji Mgr. Jirímu Peterkovi ze Zemského archivu v Opavě.

kostel sv. Kláry, který byl následně zbourán.²⁴ Stupeň poškození klášterní budovy není znám, podle všeho ale nebyl fatální. O tři roky později jej totiž Antonie Skrbenská, již jako splacený intabulovaný stavovský dům, prodala za osm tisíc zlatých, tedy za dvojnásobek pořizovací částky.²⁵

Novou majitelkou se na základě smlouvy z 26. listopadu 1793, vložené do desk zemských 24. prosince téhož roku, stala její švagrová Maxmiliána,²⁶ vdova po Janu Karlu Sobkovi z Kornic a Rauthenu, příslušníku hraběcí linie rodu.²⁷ Jestliže o předcházející majitelce Antonii Skrbenské se ve spojení s bývalým klášterem klarisek zmínil alespoň jeden z erudovaných genealogů a znalců regionálních dějin,²⁸ pak Maxmiliána Sobková zůstala autory²⁹ pojednání o dějinách objektu na dnešní Masarykově třídě z nepříliš pochopitelných důvodů zcela opominuta. Lépe řečeno: badatelé se při svém studiu buď *ad fontes* vůbec nevydali a spokojili se s již dříve zveřejněnými – bohužel chybnými – údaji v tištěných zdrojích, nebo v pramenech nepozorně (a opakovaně) četli křestní jméno majitelky jako maskulinní a přehlédli koncové -a-.³⁰ Případně se jim možnost, že by objekt nejen vlastnila, ale dokonce pořizovala žena, zdála natolik nepravděpodobná, že ji – bez jakékoli zmínky a vysvětlení – rovnou zamítli.

Buď jak buď, nákup zrušeného kláštera bývá většinou připisován nikoli jí, nýbrž Maxmiliánu Sobkovi. Již v topografii Rakouského Slezska Reginalda Kneifela z roku 1805 se uvádí: „*Die Kirche samt dem Kloster erkaufte / ... / Graf Maximilian von Sobek und Kornitz, welcher es 1793 in ein prächtiges herrschaftliches Wohngebäude unändert ließ*“.³¹ Shodně pak o půlstoletí později, pravděpodobně inspirovan Kneiflem, konstatoval ve své opavské kronice Erasmus Kreuzinger: „*von welcher Maximilian Grf. Sobek von Kornitz um 8000 fl. Haus verwandte*“.³² V tomto duchu pokračoval také archivář Jaroslav Donát: „*Po zrušení kláštera koupil klášterní stavení i s kostelem sv. pán Skrbenský a postoupil je Maxmiliánu Sobkovi*

24 MÜLLER – ŽÁČEK: *Opava*, s. 231. Zachovala se jen oratoř s částí ambitu, integrovaná následně do kostela sv. Ducha. PRIX: *Torzo bývalého kostela sv. Kláry s klášterem*, rukopis.

25 ZAO, f. Slezský stavovský archiv, inv. č. 884, sign. 36.

26 Maxmiliána (1752–1798), nositelka Řádu hvězdového kříže, byla dcerou Karla I. Traugotta svobodného pána Skrbenského z Hříště a Marie Gabriely, rozené svobodné paní z Poppenu. Za Jana Karla Sobka se provdala roku 1768, z manželství se narodilo pět dětí. ČAPSKÁ – MARKOVÁ: *Gabriela Sobková z Kornic*, s. 65, 67.

27 Zakladatelem této linie byl manželův děd Karel Jindřich, povýšený roku 1716 do stavu říšských hrabat, který zdědil také erb a predikát po vymřelém příbuzném rodu von Rauthen. ŠTIBOR: *Sobkové z Kornic*, s. 107–114.

28 Antonii jako dočasnou majitelku areálu uváděl, bez bližší specifikace, v biografickém medailonu jen TÝŽ: *Skrbenský z Hříště*, s. 124.

29 Neunikla snad jen Josefu Zukalovi, který ji při studiu desk zemských správně identifikoval k transakci z roku 1793 a uvedl ve svých rukopisných excerptech, dnes soustředěných v tak zvané topografii Opavy a Opavska, k opavskému domu č. 377. ZAO, f. Zukal Josef, inv. č. 219.

30 Zde je ovšem nutno podotknout, že křestní jméno nevystupuje zpravidla samostatně, ale je – a to i v tomto případě signifikantním přechýlením německého titulu a dokonce i uvedením genderově odlišné oslovovací části titulu („*die Frau Maxmiliana vermittelte Gräfin v. Sobek*“). ZAO, f. Slezský stavovský archiv, inv. č. 884, sign. 36.

31 KNEIFEL, Reginald: *Topographie des kaiserl. Königl. Antheils von Schlesien*. 2/2. Brünn 1805, s. 71–72.

32 KREUZINGER, Erasmus: *Chronik der alten und neuern Zeit Troppau's oder Troppau und seine Merkwürdigkeiten*, Troppau 1862, s. 174.

z Kornic, který po opětovném vyboření bývalého kláštera s kostelem v r. 1790 vystavil na též místě panský dům se zahradou.³³ Také v prvním přehledném zpracování dějin Českého Slezska se uvádí, že mezi výpravná obydlí na Panské ulici náležel „palác Maxmiliána Sobka z Kornic /.../ na místě zrušeného kláštera klarisek“,³⁴ s odkazem na katalog výstavy věnované opavské architektuře 19. a první poloviny 20. století.³⁵

Všichni tak z Maxmiliány učinili Maxmiliána, aniž si ověřili, že jediný Sobek toho jména žijící ve druhé polovině 18. století, Maxmilián Jindřich, příslušník nikoli hrabčíc, nýbrž panské rodové větve, byl již více než dvě desítky let po smrti³⁶ Snad byli svedeni na scestí skutečností, že tento Maxmilián vlastnil v Opavě jiný ze šlechtických domů na Panské ulici, dnes známý jako Sobkův palác,³⁷ snad věřili generacím svých předchůdců.

Důvody, proč se Maxmiliána Sobková rozhodla jen tři měsíce po skonu svého manžela Jana Karla³⁸ poměrně rozsáhlý areál koupit, přesně neznáme, lze si je ale do jisté míry domýšlet. Na rozdíl od Antonie Skrbenské, která si sekularizovanou nemovitost v roce 1783 pořídila zřejmě jako vcelku výhodnou a levnou investici – koneckonců se jednalo o rozsáhlý komplex v modernizující se Panské ulici, s rozlehlou zahradou dosahující na východní straně až k městským hradbám,³⁹ – Maxmiliánu zřejmě motivovalo něco jiného. Z řady indicií je zřejmé, že si Opavu již dříve oblíbila a že táhla, přinejmenším v zimní sezoně, k rušnějšímu městskému životu. V počátečním období manželství vlastnil její muž Jan Karel Sobek po předcích zděděný zámek s panstvím Ratiboř v Pruském Slezsku a novomanželka tam měla blíže ke společenskému životu. Poté, co manžel Ratiboř roku 1776 prodal a rodina přesídlila na provinční zámek Hošťálkovy k jejím rodičům,⁴⁰ stejně jako v období po roce 1786, kdy se rodina přesunula

33 DONÁT: *Klarisky v Opavě*, s. 2.

34 Připomínány jsou v této souvislosti „plány z roku 1793“ (?) i skutečnost, že šlo o „největší stavbu své doby v Opavě“. GAWRECKI, Dan: *Dějiny Českého Slezska 1740–2000. I. díl*. Opava 2003, s. 164.

35 ŠOPÁK, Pavel: *Opavská architektura let 1800–1950. Katalog výstavy*. Opava 2000, s. 4, 9, kat. č. 1. Autor se odkazuje na R. Kneifela, uvádí v katalogovém popisu na výstavě prezentovaného plánu z roku 1874 (srov. dále) bez jakékoli pohybnosti, že stavba paláce proběhla roku 1793.

36 Maxmilián Jindřich (1704–1771), tajný rada a komoří, dvorský sudí knížectví lehnického a slezský zemský prezident. Jeho synem byl Kajetán Josef František svobodný pán Sobek (srov. dále). STIBOR: *Sobkové z Kornic*, s. 107–114.

37 Dnešní Sobkův, kdysi Rogojských palác na Masarykově třídě 28, vybudovaný roku 1733, získal Maxmilián Jindřich sňatkem s Karolínou Josefou Rogojskou z Rohožníka. Po roce 1758 jej nechal rekonstruovat Kajetán Josef František. Palác užívá společnost Opavská lesní a. s., je veden v Ústředním seznamu kulturních památek České republiky (dále ÚSKP ČR) pod rej. č. 46760/8-1280. dostupné na <http://pamatkovykatolog.cz/?mode=parametric&isProtected=1&catalogNumber=1000159286&presenter=ElementsResults>, cit. 1. 6. 2017; ROISOVÁ, Romana – STRAKOŠ, Martin – KANIOVÁ, Petra – HALÁTEK, Dalibor: *Průvodce architekturnou Opavou/Opava Architecture Guide*. Ostrava 2011, s. 172.

38 Jan Karel Sobek hrabě z Kornic zemřel 15. srpna 1793 na zámku ve Vysoké.

39 KOLÁŘ: *Opavské hradby*, s. 149; Státní okresní archiv (dále SOkA) Opava, f. Archiv města Opava, inv. č. 891 (kolorovaná perokresba Johanna Prachenského, znázorňující zástavbu okolo Panské ulice, včetně domu č. 377 s přílehlou zahradou).

40 ČAPSKÁ – MARKOVÁ: *Gabriela Sobková z Kornic*, s. 75.

na nevelký zámek Vysoká nedaleko Hlubčic,⁴¹ pobývala Maxmiliána často v Opavě.⁴² Obvykle bydlela v bytě na Horním náměstí, v domě šlechtické rodiny Grutschreiberů, kde se jí dokonce narodily v letech 1777, 1784 a 1785 tři z pěti dětí.⁴³

Na opavský společenský život vzpomínala ve svém deníku i Maxmiliánina dcera Gabriela.⁴⁴ Zaujaly ji například výjezdy z Vysoké do Opavy ve společnosti princů z Hohenlohe a vévodů z Brunšviku v roce 1790 či návštěva u tureckého vyslance „Efendiho“, projíždějícího Opavou cestou do Berlína. Zúčastnila se jí spolu s matkou, která svou lbezností cizozemce velmi okouzila.⁴⁵

Nelze se divit, že ve chvíli, kdy se Maxmiliánina blízká příbuzná Antonie Skrbeniská rozhodla svůj výhodně situovaný, avšak jen sporadicky navštěvovaný dům v Panské ulici prodat, ovdovělá hraběnka neváhala a od své švagrové jej koupila. V jakém stavu se tehdy nacházel, nevíme. Jistě se v něm ale dalo bydlet a rodina jej při svých návštěvách nejvýznamnějšího centra Rakouského Slezska začala ihned využívat. O přítomnosti nejen Maxmiliány, ale i jejích dětí ve městě máme totiž sice strohé, ale jisté a opakované zprávy.⁴⁶ Ona sama nakonec v Opavě, ve svém domě č. 377 v Panské ulici, 6. března 1798 ve věku nedožitých 47 let zemřela.⁴⁷

Modernizace domu byla podle všeho zahájena již krátce po jeho přechodu do vlastnictví Maxmiliány, a tedy hraběcí linie rodiny Sobků, s cílem poskytnout členům rodiny během pobytu v Opavě dostatečné pohodlí na příslušné úrovni. V jakém časovém období rekonstrukce přesně probíhala a kdy byla v duchu nastupujícího empiru dokončena, zatím nevíme. Jako pramenně nepodložené je zatím nutno odmítnout opakovaně se objevující zprávy,⁴⁸ že dům nechal přestavět v roce 1793 Kajetán svobodný pán Sobek z Kornic.⁴⁹

41 Maxmiliána zámek s panstvím převzala v roce 1783, náležel do dědictví její matky Marie Gabriely, rozené z Poppenu a Oldřišova. HOSÁK: *Historický místopis*, s. 833.

42 Pomyslný itinerář Maxmiliány Sobkové a její rodiny ukazuje, že rozdělení Slezska mezi Pruskem a Rakouskem nehrálo v každodenním životě šlechty se statky v obou částech země až tak velkou roli. Přesunovali se, ba stěhovali, bez větších problémů na obou stranách hranice.

43 Jednalo se o děti narozené po prodeji Ratiboře a přesídlení na Hošťálkovy. Dne 22. října 1777 dcera Marie Maxmiliána (dům č. 181); 22. prosince 1784 syn Maria Jan Karel (dům č. 313); 20. listopadu 1785 syn Maria Antonín Jan Josef (dům č. 313). ZAO, f. Sbíрка matrik Severomoravského kraje, inv. č. 15, sign. Op-I-15.

44 Gabriela (1773–1808), provdaná za Emanuela Traugotta Leopolda sv. pána Spense z Bodenu. Stručný životopis a edice jejího deníku ČAPSKÁ – MARKOVÁ: *Gabriela Sobková z Kornic*, průběžně.

45 TAMTĚŽ, s. 120–121, 124–125.

46 TAMTĚŽ, s. 133–151.

47 Maxmiliána Sobková, ač dlouhodobě churavá, zemřela nečekaně na horečnaté onemocnění. Místo úmrtí, dům č. 377, je uvedeno přímo v matričním záznamu. Dcera Gabriela v deníkovém záznamu potvrzuje déletrvající pobyt Maxmiliány v Opavě: „Da wir sie, nämlich mein Mann und ich, noch vor einigen Tagen, gleich nach der Fasching, ziemlich gesund in Troppau verlassen haben.“ ZAO, f. Sbíрка matrik Severomoravského kraje, inv. č. 69, sign. Op-I-121; ČAPSKÁ – MARKOVÁ: *Gabriela Sobková z Kornic*, s. 71–72, 142–145.

48 ŠOPÁK, Pavel: *Klasicistní architektura Opavy let 1780–1830*. Opava 2003, s. 43; MÜLLER – ŽÁČEK: *Opava*, s. 426; ROSOVÁ – STRAKOŠ – KANIOVÁ – HALÁTEK: *Průvodce architekturou Opavy*, s. 176.

49 Kajetán Josef František Sobek z Kornic (1746–1813), císařský skutečný tajný rada a komoří a prezident zemského soudu Opavského a Krnovského knížectví, byl příslušníkem jiné, panské linie rodu. STIBOR: *Sobkové z Kornic*, s. 113–114.

V jeho vlastnictví, ani ve vlastnictví jiného příslušníka panské větve rodu palác nikdy nebyl⁵⁰ – na rozdíl od na protější straně Panské ulice situovaného *Sobkova paláce* č. 337 – a není ani doloženo, že by po roce 1798 vystupoval jako poručník neploletých Maxmiliánových synů.⁵¹ Snad uvedené konstatování pramení z nepřesné, již výše citované informace, že kdysi klášterní budovu nechal v nádherný panský palác přestavět Maxmilián Sobek,⁵² snad ze ztotožnění příslušníků dvou rodových větví a tedy i majitelů naproti sobě situovaných nemovitostí na opavské Panské ulici.

Maxmiliána Sobková, rozená Skrbenská z Hříště, disponovala v době, kdy opavský dům kupovala, poměrně slušným majetkem. Všechny nemovitosti, jež držela a které byly základem obživy rodiny, přitom pocházely z dědictví po její matce, Marii Gabriele rozené z Poppenu (manžel Jan Karel zůstal po prodeji Ratiboře bez vlastních statků). V roce 1796, kdy se už Maxmiliána zřejmě potýkala s vážným onemocněním, nechala pořídit testament, kterým zřejmě chtěla předejít pozdějším dědickým sporům. Vzhledem k tomu, že obě její provdané dcery Gabriela a Marie již byly majetkově z valné většiny vypořádány věnem, odkázala statky Vysoká, Lipina a Jakubovice, odhadnuté se vším mobiliářem a zásobami na 150 tisíc zlatých, stejně jako opavský dům na Panské ulici, nejstaršímu synovi Janu Karlovi Sobkovi hraběti z Kornic.⁵³ Mladší syn Anton, podle matčina testamentu nepevného zdraví, měl obdržet rovný díl všech cenností, zejména „stříbra“. Zůstavitelka současně stanovila, že statky ani opavský dům nesmějí být prodány dříve, než dosáhne syn Jan Karel 24 let.⁵⁴

Už rok před dovršením uvedeného věku ovšem Jan Karel zděděný dům prodal. Byl již plnoletý a dodržení testamentárního ustanovení bylo podle všeho spíše věcí dobrých mravů než právním normativem. Dne 2. prosince 1807 byl do zemských desk Opavského knížectví intabulován vklad dosvědčující, že *hraběcí Sobkovský stavovský dům* č. 377 koupila za 37 tisíc zlatých Karolína, svobodná paní z Gastheimu.⁵⁵ Na domě v té době vážla pasíva v celkové hodnotě 16 349 zlatých, mimo jiné kapitál 1 500 zlatých

50 Některé terciální zdroje dokonce zcela nepodloženě uvádějí, že právě Kajetán Sobek z Kornic „*získal budovu po zrušení kláštera v roce 1782*“ a posléze inicioval její „*radikální klasicistní přestavbu*“. Srov. např. STRAKOŠ, Martin – ROSOVÁ, Romana – POLÁŠEK, Roman: *Opavské interiéry*. Ostrava 2014, s. 70.

51 Úředně stanoveným kurátorem byl v roce 1898 jmenován „*Herr von Topfer*“. ZAO, f. Slezský stavovský archiv, inv. č. 884, sign. 36. Vazbou mezi Janem Karlem hrabětem Sobkem (srov. dále) a jeho vzdáleným příbuzným sv. pánem Sobkem, snad Kajetánem Josefem Františkem je skutečnost, že mu v roce 1807 nechal z prodejní ceny domu č. 377 připsat 2 tisíce zlatých kapitalizovaných pěti procenty, bez uvedení důvodu. TAMTÉŽ, inv. č. 885, sign. 37.

52 KNEIFEL: *Topographie*, 2/2, s. 71.

53 Jan Karel Sobek z Kornic a Rauthenu (1784–1841), kterým vymřela hraběcí větev, zůstal svobodný a bezdětný, majetek postupně rozprodával. Jeho mladší bratr Anton měl podle matčina testamentu obdržet rovný díl všech cenností, zejména „stříbra“. STIBOR: *Sobkové z Kornic*, s. 112.

54 ZAO, f. Slezský stavovský archiv, inv. č. 884, sign. 36.

55 Karolína/Charlotta (asi 1747/8–1812) byla dcerou Jana Františka Rejzvice z Kadeřína a Markéty Anny Josefy Collonové z Felsu. První manželství uzavřela s Amandem Gašinským z Gašina, narodila se z něj dcera Aloisie (1768–1803) a dva synové, František hrabě z Gašina na Polské Ostravě a Leopold hrabě z Gašina na Nové Cerekvi. Srov. dále. BLAŽEK, Konrad: *Der Abgestorbene Adel der Preussischen Provinz Schlesien* 2. Nürnberg 1890, s. 38; Genealogy.net, dostupné na <https://gedbas.genealogy.net/person/show/1181627732>, cit. 1. 6. 2017; Find a Grave, dostupné na <https://www.findagrave.com/cgi-bin/fg.cgi?page=gr&GRid=57806628> cit. 1. 6. 2017.

ve prospěch sestry prodávajícího Marie⁵⁶ a kapitál 3 449 zlatých 20 krejcarů ve prospěch bratra Antona, úročené v obou případech pěti procenty.⁵⁷

Karolína, již třetí majitelka v pořadí za poslední čtvrtstoletí, byla po matce spřízněná s rodem Collonů z Felsu,⁵⁸ což jí v roce 1807, už v době druhého manželství s Karlem z Gastheimu,⁵⁹ přineslo velké jmění. Poté, co poslední mužský potomek rodu Filip 9. července toho roku bezdětný zemřel, stala se jako vnučka Samuela Karla Leonarda, komořího a zemského staršího Opolsko-Ratibořského knížectví,⁶⁰ jedním ze dvou hlavních dědiců.⁶¹ Filip Collona z Felsu ve svých rukou shromáždil statky hned tří rodových větví, mimo jiné panství Velké Střelce, Tošek a Tworog na Opolsku,⁶² včetně prosperujících železárenských podniků. Karel z Gastheimu uzavřel na místě své manželky s dalším dědicem hrabětem Desfourssem dne 29. února 1808 smlouvu o majetkovém vyrovnání, díky němuž získala Karolína statky a finanční prostředky v ceně 1 080 000 říšských zlatých.⁶³

Investice do opavského domu ve výši necelých čtyř desítek tisíc zlatých, kterou Karolína realizovala jen několik měsíců před uvedeným majetkovým vypořádáním dědictví po předcích z matčiny strany, byla tedy ve srovnání s jeho výší jen symbolická. V kontextu stavebního vývoje objektu na Panské ulici je však údaj o jeho kupní ceně z roku 1807 podstatný: naznačuje, že už zřejmě byla dokončena přestavba původní klášterní barokní budovy do podoby jednopatrového klasicistního paláce s trojsoším vstupem v atice zdůrazněným frontonem, jak jej známe z nákresu z roku 1874.⁶⁴ Hravý dojem dodávaly střídme působící fasáde hlavního traktu otočeného do *Panské ulice*

56 Marie Maxmiliána (1777–1825), později obvykle uváděná jako Anna, se v dubnu 1796 vdala za pruského důstojníka Paula von Senitz, s nímž se odstěhovala do Hrabyně. Již o čtyři měsíce později se rozvedla a znovu se provdala, zřejmě za matčina nesouhlasu, za úředníka jménem Tobiasch. Za laskavé poskytnutí informací z materiálů uložených v Österreichische Nationalbibliothek Wien, Abb. Handschriften, Series Nova, sign. 29188/7 autoři děkují Mgr. Veronice Markové.

57 ZAO, f. Slezský stavovský archiv, inv. č.887, sign. 39.

58 Collonové z Felsu/Völsu, původem německý rod odvozuující svůj původ od římských patricijů, se v českých zemích usadili v 16. století. Ve Slezsku jim náležel rozsáhlý majetek, mj. Střelce a Tošek. Podrobně o dějinách rodu NOWACK, Alfons: *Die Reichsgrafen Colonna, Freiberrn von Fels, auf Gross-Strehlitz, Tost und Tworog in Oberschlesien*, Gross-Strehlitz 1902.

59 Karel svobodný pán z Gastheimu (asi 1741–1826) byl v té době již penzionovaným vysokým důstojníkem pruské armády, rytířem Řádu červené orlice (*Roter Adler-Orden*). Jeho rod pocházel ze Štýrska, od roku 1665 užíval přídomek z Gastheimu. V roce 1701 byl jeho předek povýšen do stavu svobodných pánů. Stejně jako jeho manželka Karolína, rozená Rejzvicová z Kadeřína, s níž se oženil roku 1779, byl Karel pohřben na dnes již zrušeném starém jaktařském hřbitově. ZAO, f. Pozůstalost Josefa Zukala, inv. č 198; STIBOR, Jiří: *Baroni z Gastheimu*. Těšínsko 35, 1992, č. 3, s. 13–15; Find a Grave, dostupné na <https://www.findagrave.com/cgi-bin/fg.cgi?page=gr&GRid=57806628/5780752> cit. 12. 6. 2017; Genealogy.net, dostupné na <https://gedbas.genealogy.net/person/show/1136998377> cit. 12. 6. 2017.

60 NOWACK: *Die Reichsgrafen Colonna*, s. 22–45.

61 Druhým dědicem byl pravnuk Samuela Karla Leonarda Collona z Felsu, vnuk Karolíny Josefy Anny hraběnky Desfours. TAMTÉŽ, s. 119–120.

62 Dnes Střelce Opolskie (dříve něm. Groß-Strehlitz), Toszek (Tost) a Tworóg (Tworog), součást Polska.

63 Desfours obdržel odstupné ve výši 1 031 929 říšských tolarů. Vlastnická práva ke statkům měla výhradně Karolína Gastheimová. TAMTÉŽ, s. 120–121.

64 Slezské zemské muzeum, Umělecko-historické oddělení, U4353; popis podle ROŠOVÁ – STRAKOŠ – KANIOVÁ – HALÁTEK: *Průvodce architekturou Opavy*, s. 176.

klasicistní vázy.⁶⁵ Ve vstupním prostoru paláce i v některých přízemních místnostech zůstalo zachováno původní barokní klenutí, patrné dodnes.⁶⁶ Na rozlehlou síň navazovalo nádvoří s kašnou a velká zahrada se skleníkem.⁶⁷

Karolína z Gastheimu zřejmě zakoupením tehdy už modernizovaného opavského paláce sledovala podobný cíl jako už před ní Maxmiliána Sobková: pořídit si vlastní sídlo v největším a kulturně i společensky nejrozvinutějším městě Rakouského Slezska. Do té doby se při pobytu na Opavsku zřejmě zdržovala na zámku v Deštném,⁶⁸ kde žila po svém sňatku její dcera Aloisie s manželem Janem Křtitelem Renardem a dětmi.

Není možná bez zajímavosti, že i po změně majitelky v roce 1807 zůstával sekularizovaný klášter klarisek, nyní již přebudovaný v pohodlné šlechtické sídlo, v držení rodově přízněných osob. Tehyní Karolíniny dcery Aloisie byla totiž Marie Anna, rozená Sobková, svobodná paní z Kornic. Její manžel Ondřej st. Renard⁶⁹ vystupoval roku 1786 dokonce jako svědek Emanuela Speense z Bodenu při jeho zasnoubení s Gabrielou, dcerou předcházející majitelky opavského paláce č. 377 Maxmiliány Sobkové, rozené Skrbeňské z Hříště.⁷⁰

Karolína z Gastheimu zemřela v roce 1812 a její majetek měl podle odkazu připadnout, vedle manžela Karla, oběma synům z prvního manželství, Františkovi a Leopoldovi, a dále vnukovi Ondřeji ml. Renardovi, jedinému synovi Karolíniny předčasně zemřelé dcery Aloisie. Starší syn František hrabě z Gašina se nemovitého dědictví za náhradu 130 000 tolarů vzdal, zbývající dědicové pak uzavřeli dne 30. srpna 1813 smlouvu, na jejímž základě získal mladší syn Leopold hrabě z Gašina panství Olšovou v Haliči a Deštné na Opavsku, vnuk Ondřej ml. pak rozhodující část majetku po rodu Collonů z Felsu v Pruském Slezsku se všemi průmyslovými podniky.⁷¹ Vdovci Karlu z Gastheimu připadlo panství Tworog na Opolsku⁷² a také opavský dům, v němž žil.⁷³

O několik let později, na sklonku podzimu a v počínající zimě 1820, se stal palác na Panské ulici č. 377 součástí „velkých“ evropských dějin. Během *Opavského kongresu*,

65 Patrné jsou jak na nákresu k plánové dokumentaci přestavby z roku 1874, tak na litografii podle kresby Josefa Sinslera z doby kolem roku 1860. Reprodukce In: KALUS, Jaromír – MÜLLER, Karel – ŽÁČEK, Rudolf: *Stará Opava/ Alt Troppau*. Opava 1995, s. 94.

66 PRIX: *Palác Slezské zemské vlády*, rukopis; STRAKO – ROŠOVÁ – POLÁŠEK: *Opavské interiéry*, s. 70.

67 KREUZINGER: *Chronik der alten und neuern Zeit*, s. 174.

68 Manský statek olomouckého biskupství získali roku 1763. MÜLLER, Karel: *Sepulkrální památky hraběcí rodiny Renardů na Opavsku*. Acta historica et museologica Universitatis Opaviensis 7, 2007, s. 245–254.

69 Ondřej st. byl prvním příslušníkem rodu Renardů, usazeným na Opavsku. Jeho předkové, snad francouzského původu, jsou v 17. století doloženi jako kupci v Hamburku, posléze přesídlili do Varšavy a odtud i do Slezska. K dějinám rodu obecně NOWACK: *Die Reichsgrafen Colonna*, průběžně; k jejich působení na Opavsku pak MÜLLER: *Sepulkrální památky*, průběžně.

70 ČAPSKÁ – MARKOVÁ: *Gabriela Sobková z Kornic*, s. 80.

71 Panství mělo hodnotu 620 tisíc tolarů, ostatním dědicům měl vyplatit 483 100 tolarů.

72 Po smrti Karla z Gastheimu připadl Tworog Ondřeji Renardovi, jenž jej roku 1826 prodal princovi Adolfu z Hohenlohe. V některých pramenech je Karel z Gastheimu uváděn ještě roku 1819 rovněž jako majitel Velkých Střelců. ZAO, f. Pozůstalost Josefa Zukala, inv. č. 198.

73 Intabulován byl dům Gastheimovi v roce 1815. ZAO, f. Slezský stavovský archiv, inv. č. 888, sign. 40. K okolnostem vypořádání majetku podrobněji NOWACK: *Die Reichsgrafen Colonna*, s. 121–140.

významného setkání zástupců Svaté aliance v Opavě,⁷⁴ zde byl totiž ubytován pruský král Fridrich Vilém II. a jeho stejnojmenný syn, korunní princ.⁷⁵ *Gastheimův* dům, jak byl v dobových zprávách objekt označován, se tak nakrátko ocitl v centru pozornosti nejen policejních úředníků a žurnalistů, ale dokonce i rakouského císaře Františka I. Jako formálního hostitele mezinárodního setkání jej zajímala místa určená k dočasnému ubytování nejurozenějších návštěvníků kongresového města, ruského cara Alexandra i pruského krále s princem. *Gastheimův* dům na Františka zřejmě učinil velmi příznivý dojem, neboť už den po svém příjezdu, 19. října 1820, si po návštěvě Panské ulice do svého cestovního deníku poznamenal: „*die Herrengasse – die breit ist, etwas berg auf begt, /.../ Larischs'schen, dann etwas weiter hirauf, das Gastheimsche Haus, 2 schöne Häuser – erstens mit höheren und größeren, letzteres mit kleineren, aber gemächlicheren u. zahlreichern Zimmer: in ersteres kommt der Russische Kaiser, in letzteres der König und Kronprinz von Preußen*“. Znovu rakouský císař palác navštívil o několik dní později, 25. října, kdy učinil „*Visite bey dem Kronprinz von Preußen*“.⁷⁶

Pruský král se synem a doprovodem měli v domě k dispozici 19 pokojů s kabinetem a čtyřmi komorami. Dostatečný prostor skýtalo rovněž jeho zázemí, mimo jiné prostory pro umístění vozu, skladování krmiva a dalších potřeb. K domu totiž náleželo šest kůlen situovaných v jeho dvorové části a také stáj se stánými pro 12 koní.⁷⁷ Zpráva o tom, zda byli pruský král se synem v nově rekonstruovaném šlechtickém domě spokojeni, nemáme. Jisté je, že Karlu z Gastheimu zůstala jako připomínka vysoce urozené návštěvy cenná váza, kterou mu král věnoval při svém odjezdu na památku.⁷⁸

Navzdory tomu, že se dům Karla z Gastheimu dostal jako místo ubytování pruského krále a prince pod drobnohled policie i žurnalistů již v době konání kongresu, stejně jako autorů raných prací o opavském diplomatickém summitu předbřeznové doby,⁷⁹ moderní historiografie se o něm zmiňuje jen okrajově (pokud vůbec) a nikdy nespécifikuje jeho lokalizaci ani neposkytuje bližší informace o jeho vzhledu či charakteru.⁸⁰ Zatímco pobyt ruského cara Alexandra I. během kongresu je v povědomí

74 Kongres zástupců Svaté aliance (Rakousko, Rusko, Prusko, Anglie, Francie) byl reakcí na události v Neapolsku a uskutečnil se mezi 20. říjnem a 20. prosincem 1820. Jeho cílem bylo uzavření dohody o intervenci v zemích ohrožených revolučním hnutím.

75 Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, f. Hofreisen kanton 41; REUTTER, Hans: *Der Kongreß zu Troppau. Eine Darstellung seines Lebens und Treibens nach amtlichen Quellen, Sonderdruck aus der Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Österreichisch-Schlesiens*. Troppau 1917, s. 69, 71.

76 Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, f. Hofreisen, kart. 41, 44.

77 Přehled domů a bytů pronajímaných účastníkům kongresu s údaji o majiteli, adrese, počtu místností, nájmu ad. (výtah z evidence policejního úřadu). REUTTER: *Der Kongreß zu Troppau*. s. 69.

78 „*Die große Vase vom König von Preußen*“ zmínil Karel z Gastheimu v testamentu, konkrétního dědice ale nejmenoval. Měl se při pozůstalostním řízení vykázat jeho darovacím listem. ZAO, f. Slezský stavovský archiv, inv. č. 891, sign. 43.

79 Např. REUTER: *Der Kongress zu Troppau*, průběžně; KNAFLITSCH, Karl: *Lokalgeschichtliches zum Troppauer Kongress*. Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Österreichisch-Schlesiens 7, 1912; TAMTĚŽ, 8, 1913, průběžně; zde citovány, resp. interpretovány četné dobové texty úřední i neúřední proveniencie.

80 POLIŠENSKÝ, Josef: *Opavský kongres roku 1820 a evropská politika let 1820–1822*. Ostrava 1962, s. 79; MÜLLER – ŽÁČEK: *Opava*, s. 222 (bez zmínky). Stručné hodnocení domu udává jen M.

odborníků i laické veřejnosti neodmyslitelně spojen s tak zvaným Blücherovým palácem a přinejmenším zájemci o dějiny Opavy vědí, kde stával dnes již neexistující palác Sedlnických, v němž bydlel rakouský ministr zahraničí Klemens Václav Metternich,⁸¹ *Gastheimův* dům či *Gastheimův palác* jako by se z opavské historické paměti vytratil. Odkaz na něj nenajdeme v žádném z českých⁸² opavských místopisů či průvodců posledních desetiletí, stejně jako odkaz na skutečnost, že objekt bývalého kláštera klarisek, resp. palác slezské zemské vlády je totožný s Gastheimovým palácem, a že právě zde pobývali v roce 1820 prouští monarchové.⁸³

V zapomnění tato kapitola dějin domu na Panské ulici č. 377 možná upadla i proto, že byl v opavském prostředí zapomenut jeho tehdejší majitel Karel z Gastheimu. Pruský důstojník ve výslužbě (byť s českým inkolátem) žil ve městě podle všeho poměrně krátce, neúčastnil se veřejného života a nezanechal po sobě – zdánlivě – v dějinách Opavy stopy. Nezůstali po něm ani potomci, kteří by zde pěstovali paměť rodu – a také paměť domu. Pozdější význam objektu jakožto sídla nejvyššího státního úřadu pro Slezsko zastínil jeho krátkodobou roli šlechtického paláce. Podrobnější informace k vývoji objektu a jeho majitelů generace historiků nepotřebovaly, vystačily si s těmi již publikovanými. Proč se tedy ve výzkumech obracet *ad fontes*?

Když Karel z Gastheimu v roce 1824 ve vysokém věku 83 let zemřel, byl jeho majetek rozdělen v souladu s jeho testamentem ze 17. února 1824. Jako bezdětný odkázal nemovitý majetek nejbližším rodinným příslušníkům své manželky Karolíny, z jejíhož dědictví po Collonech z Felsu ostatně většinou pocházel.⁸⁴ Hlavním dědicem byl určen nevlastní Karlův vnuk Ondřej hrabě Renard,⁸⁵ kterému připadlo bez výhrad – vedle samostatně uvedených koní, vozů, strojů a ke stájím náležejícího příslušenství

Myška, který konstatuje, že se pruský princ ubytoval „v poněkud méně reprezentativním *Gastheimbov* paláci“. MYŠKA, Milan: *Opavský kongres 1820*. Vlastivědné listy 26, 2000, č. 1, s. 10 ad.

- 81 Za všechny např. GEBAUER, Josef – ŠRÁMEK, Pavel: *Náměstí a ulice města Opavy. Historický místopis*. Opava 1990, s. 88–89; KNAPÍKOVÁ, Jaromíra – KRAVAR, Zdeněk: *Opavský uličník. Historie a současnost ulic a náměstí*. Opava 2017, s. 113.
- 82 Informace, že bývalý klášter klarisek náležel po přestavbě mimo jiné baronu *Gastheimovi*, je uvedena jen v práci BUHL, Paul: *Troppau von A bis Z. Ein Stadtlexikon*. Eichstätt 1973, s. 57.
- 83 ROŠOVÁ – STRAKOŠ – KANIOVÁ – HALÁTEK: *Průvodce architekturou Opavy*, s. 176; KNAPÍKOVÁ – KRAVAR: *Opavský uličník*, s. 113; HANIČÁK, Ondřej: *B1-2 Budova zemské vlády slezské v Opavě*. In: *Země a její pán. Struktury vlády a její projevy na území Rakouského Slezska do konce první světové války*. Matejko-Peterka, Ilona a kol, Opava 2014, s. 84–86 ad.
- 84 Na své pokrevní příbuzné, ovdovělou sestru a potomky již zemřelých bratrů pamatoval velkorysími finančními příspěvky, stejně jako na lékaře, ošetřovatelky, právníky, úředníky spravující jeho majetek. Na hotovosti, ročních platech, kapitalizovaných vkladech a akcích rozdělil více než 100 tisíc zlatých konvenční měny.
- 85 Ondřej Renard (1795–1874) vystudoval práva v Berlíně, stal se posléze poslancem pruského parlamentu. Byl posledním mužským příslušníkem rodu. S manželkou Eufémií, rozenou Rudzinskou, měl dvě dcery a dva syny. Starší Jan (1826–1874) působil po absolvování právnických studií jako diplomat ve službách pruského státu, posléze byl ve správní radě Minervy. Zemřel jen o několik měsíců dříve než otec. Hippolit (1831–1855) přišel o život již roku 1855 při nešťastné události na lovu, údajně byl zastřelen svou sedmnáctiletou manželkou Laurou, rozenou Henckelovou z Donnersmarcku. NOWACK: *Die Reichsgrafen Collonna*, s. 121–122; *Neue Deutsche Biographie* 21. Berlin 2003, s. 421–422; MÜLLER: *Sepulkrální památky*, s. 245–254, 121–122. K dokladům funerální rodové heraldiky i funerální plastiky

a poloviny zásob vína v opavském domě – panství Tworog u Tarnovic na Opolsku se zámkem a vším příslušenstvím.⁸⁶ Podle závěti měl dostat rovněž nezadlužený opavský „stavovský dům č. 377 se všemi vedlejšími budovami a zahradami dlubů prostý“, ovšem za podmínky, že předá svůj rovněž nezadlužený stavovský opavský dům⁸⁷ Josefu hraběti Belruptovi a jeho manželce Sofii.⁸⁸

Určený dědic Ondřej Renard byl s Opavou svázán od dětství. Narodil se zde, v domě č. 338,⁸⁹ jeho rodina držela v okolí města statky a on se sem podle všeho vracel i v dospělosti. V době vypořádání pozůstalosti po Karlu z Gastheimu však už náležel mezi nejzámožnější příslušníky hornoslezské šlechty.⁹⁰ Úspěšně podnikal v těžkém průmyslu, vlastnil mimo jiné hutě a uhelné doly ve vznikajícím slezském revíru na Bytomsku i v malopolské Dąbrowě.⁹¹ Právě v té době založil na statku Olšová dodnes proslavený chov anglických koní.⁹² Většina jeho aktivit jej zdržovala v Pruském Slezsku, v hlavním sídle na zámku ve Velkých Střelcích, tím spíše, že se v roce 1825 také oženil. Po složitých rošádách s domy v Opavě tedy podle všeho netoužil. Dne 20. ledna 1825 se domu č. 377 na Panské ulici v Opavě zřekl ve prospěch dalších dědiců, Belruptových.

Josef hrabě Belrupt⁹³ nechal o měsíc později provést úřední ocenění domu i se zahradou. Nutno podotknout, že se stále jednalo o parcelu podstatně větší než je sou-

srov. také SKALÍK, Tomáš: *Opavské sochy, I. historické centrum*. Opava 2012, s. 23–24; TÝŽ: *III. umění opavských hrabatů*. Opava 2015, s. 32.

- 86 Nevlastním synům hrabatům z Gašína, tedy synům své zemřelé manželky Karolíny, odkázal: Františkovi 20 tisíc říšských zlatých, snaše rozené hraběnče ze Strachwitz 10 tisíc říšských zlatých, stejně jako synu Leopoldovi.
- 87 Jednalo se o stavovský dům č. 402, s oficiální adresou na Panské ulici (ve skutečnosti situovaný mírně za nárožím do ulice Na blátě (dnes Poštovní), za Sobkovým palácem). Rozsahem se jednalo spíše o menší objekt se sedmi pokoji, avšak s pohodlnými stájemi pro 12 koní. Dům Ondřej koupil roku 1821 od dědiců podnikatelského rodu Čejků/Czeiků z Badenfeldu. V roce 1831 jej pak prodal za osm tisíc zlatých Skrbenským z Hříště. REUTTER: *Der Kongress zu Troppau*, s. 66; ZAO, f. Slezský stavovský archiv, inv. č. 890, sign. 42; TAMTÉŽ, inv. č. 895, sign. 46;
- 88 TAMTÉŽ, inv. č. 891, sign. 43.
- 89 ZAO, f. Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 49, Op-II-1.
- 90 Kromě majetků z dědictví po Collonech na Střelecku, Ratibořsku, Bytomsku a Kozelsku v Pruském Slezsku vlastnil po babičce Karolíně z Gastheimu statek Deštné na Opavsku, dále Čechovice na Bílsku v Rakouském Slezsku či Jastrzębie v Haliči.
- 91 Vlastnil rovněž 41% akcií varšavsko-vídeňské železnice, otevřené roku 1845. V roce 1855 vložil většinu lesních, důlních a hutních podniků v ceně 3 493 000 zlatých do akciové společnosti Minerva, jejímž byl rozhodujícím podílníkem. Mimo ni zůstalo Střelecké panství, proměněné na majorát, jenž přešel do vlastnictví.
- 92 Chov koní se v Olšové, dnes Olszowa (Powiat Strzelecki, Polsko) udržel až do 90. let 20. století. Do roku 1945 náležel německým majitelům statků, poté byl zestátněn. Nedostatečná podpora ze státních prostředků a posléze problémy s konkurenceschopností vedly v roce 1998 k jeho likvidaci. *Hodowla koni w Strzelcach Opolskich*. Artykuly: Historia, numer wydania 591, dostupné na <http://www.strzelecopolski.pl/artukul/hodowla-koni-w-strzelcach-opolskich> cit. 1. 6. 2017.
- 93 Josef Belrupt (1771–1863) se narodil v Opavě jako syn Josefa Ignáce Belrupta a Karolíny Josefy, rozené von Roth. Rodové kořeny rodu spočívaly v Lotrinsku. V roce 1700 byli Belruptové povýšeni do parmského hraběcího stavu. Český inkolát obdržel Josef v roce 1825, kdy koupil opavský palác. POUZAR, Vladimír a kol.: *Almanach českých šlechtických rodů*. Praha 2001, s. 33; My Heritage, Joseph Belrupt-Tissac dostupné na <https://www.myheritage.cz/names/joseph-belrupt-tissac> cit. 1. 6. 2017.

časný k domu náležející pozemek, táhnoucí se na východní straně od budovy až k likvidaci již určeným hradbám, na severu pak k Jánské ulici a kostelu svatých Janů. V zadní části byla položena řada přístavb a hospodářských objektů.⁹⁴ Cena byla odhadem stanovena na 47 tisíc zlatých vídeňského počtu.⁹⁵

Pro nové majitele – stali se jimi podle Gastheimova přání oba manželé, Josef i jeho choť Sofie, rozená Nugent-Westmeath⁹⁶ – nebyl dům neznámým prostředím. Bydleli v něm v podnájmu u Karla z Gastheimu již několik let, nejpozději od roku 1817,⁹⁷ a narodilo se zde několik dětí, mezi jinými i Gustav Belrupt-Tissac, pozdější olomoucký světící biskup.⁹⁸ Jaké osobní vazby poutaly starého muže, majora ve výslužbě Gastheima, s Josefem Belruptem, o čtvrtstoletí mladším rytmistrem k. k. armády, nelze zatím říci. Jisté je, že vystupoval jako kmotr pěti ze šesti živě narozených dětí hraběcího páru od jejich trvalého působení v Opavě.⁹⁹

V době, kdy dům č. 377 na Panské ulici v Opavě náležel Belrupt-Tissacům se jeho osudy jakožto šlechtického sídla začaly naplňovat. Majitelé, snad z potřeby finančních prostředků, snad proto, že pobývali ve svém moravském sídle ve Všechovicích na Přerovsku, začali objekt nejpozději roku 1837 zčásti pronajímat opavskému krajskému úřadu.¹⁰⁰ V uvedené praxi pokračoval i nový vlastník Franz Stücker z Weyershoffenu,¹⁰¹ který dům na Panské ulici č. 377 získal roku 1843 v exekučním řízení za 37 tisíc

94 Zmenšena v prostoru nového ústí Jánské ulice po probourání hradeb byla až ve 30. letech 19. století. SOKA Opava, f. Archiv města Opava, inv. č. 891, sign. 72.

95 ZAO, f. Slezský stavovský archiv, inv. č. 888, sign. 40.

96 Manželství uzavřel Josef se Sofií (1788–1854) z původem irského rodu Nugenth, z větve Westmeath, spojené s rakouskými zeměmi již zřejmě od 15. či 16. století, v roce 1809. KNE-SCHKE, Ernst Heinrich.: *Deutsche Grafen-Häuser der Gegenwart in heraldischer, historischer und genealogischer Beziehung* 3. Leipzig 1854, s. 278–279.

97 U narození syna Huga roku 1816, stejně jako o dva roky dříve u syna Karla, je v matrice farního kostela sv. Ducha na Panské ulici uveden dům č. 378, u všech dalších narození od července 1817 do února 1825 dům č. 377. ZAO, f. Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 50, Op-II-2.

98 Gustav Belrupt-Tissac (1818–1895) působil od roku 1861 po tři období jako poslanec moravského zemského sněmu, světícím biskupem byl v letech 1880–1895. Významně se zasloužil o beatifikaci Jana Sarkandera (1859), svatořečeného 1995. KOUŘIL, Miloš: *Belrupt-Tissac G.* In: Biografický slovník Slezska a severní Moravy, nová řada 3 (15). Ostrava 2002, s. 17.

99 V letech 1814 (Karel), 1818 (Gustav) a 1821 (Alexander) vystupoval Gastheim v roli kmotra osobně, v letech 1816 (Hugo) a 1817 (Ferdinand Gustav) jej dle záznamu zastupovali hrabě Vetter, resp. Ondřej Renard. K roku 1819 matrika eviduje mrtvě narozeného, nepokřtěného syna. V době narození nejmladšího syna Jindřicha Josefa (1825) a Marie Anny Antonie, v budoucnu představené ústavu šlechtičen v Brně (1826), již Gastheim nežil. ZAO, f. Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 50, Op-II-2.

100 TAMTĚŽ, inv. č. 898, sign. 50.

101 Stückerové jsou uváděni – stejně jako Belruptové – na místě majitelů panství Všechovice na Přerovsku. Ferdinand Stücker je měl údajně získat roku 1808 sňatkem s Eufemií, poslední dědičkou rodu Želeckých. V roce 1824 jej měl přenechat synovi Fr. Hubertovi (HOSÁK: *Historický místopis*, s. 671). Podobně k roku 1808 uvádí počátek vlastnictví Stückerů ve svém příspěvku MIKL, Jaroslav: *Byl jednou jeden zámek, 1. část*, Zpravodaj obce Všechovice, srpen 2011 č. 2, dostupné na http://www.vsechovice.eu/e_download.php?file=data/editor/106cs_2.pdf&original=zpravodaj_srpen_2011.pdf cit. 2. 7. 2016.

Podle tohoto zdroje měli Stückerové prodat v roce 1836 Všechovice Belruptům, kteří je měli držet do roku 1874. POUZAR a kol.: *Almanach českých šlechtických rodů*, s. 33–35, sice datum nabytí

zlatých,¹⁰² stejně jako jeho manželka Anna¹⁰³ a nakonec Alois Scholz, jenž jej od ní koupil v exekuční dražbě na přelomu roku 1862/1863 za 54 000 zlatých.¹⁰⁴ Po roce 1850, v návaznosti na politické změny v habsburské monarchii a správní reformu, se v budově rychle měnili nájemci. Zprvu to byly okresní a krajský úřad, berní úřad a nakonec, roku 1860, přibyla slezská zemská vláda, která zde sídlila do roku 1928.

Palác na Panské ulici č. 377, dnes Masarykova třída 343/37, tak v poslední čtvrtině 19. století zcela ztratil charakter privátního obytného domu. Současnou podobu získal při přestavbě klasicistního jednopatrového paláce pro účely zemské vlády Vévodství Horní a Dolní Slezsko, která se uskutečnila v sedmdesátých letech 19. století.¹⁰⁵ Dostavěno bylo druhé patro s novým řešením půdních prostor a modernizace vnějšího pláště, v menší míře proběhly úpravy interiérů. Adaptace přitom respektovala, možná i z nutnosti šetřit státní prostředky, původní stavební dispozici, patrnou dodnes.¹⁰⁶

~~Pro překlad byla použita následující vlastní jména (většina jmenovaných byla v té době německy hovořících):~~

~~*Antonia Skrbensky von Hřístě / Hemm von Hemmstein*~~

~~*Maximiliane Sobeck Gr. von Kornitz / Skrbensky von Hřístě*~~

~~*Johann Karl Gr. Sobeck von Kornitz*~~

~~*Charlotte von Gastheim / Reisswitz von Kaderzin / von Gaschin*~~

~~*Collona von Völs*~~

~~*Karl Erb, von Gastheim*~~

~~*Josef Gr. Belrupt-Tissac*~~

~~*Andreas Gr. von Renard*~~

~~*Stücker von Weyershoffen*~~

Všechovic Belrupt-Tissacy nespécifikuje, uvádí však informace, z nichž lze usuzovat, že Všechovice drželi (anebo přinejmenším užívali) nejméně od roku 1813 do roku 1863, kdy zde zemřel Josef Belrupt.

102 Smlouva, uzavřená v roce 1843 s krajským úřadem, jím vynášela tisíc zlatých ročně. ZAO, f. Slezský stavovský archiv, inv. č. 901, sign. 53; TAMTĚŽ, Pozůstalost Josefa Zukala, inv. č. 219.

103 Majetková práva vůči paláci nechal Franz přepsat roku 1849 na svou manželku Annu Stückeroovou. ZAO, f. Slezský stavovský archiv, inv. č. 903, sign. 55; SOKa Opava, f. Archiv města Opava, inv. č. 2273, sign. A32-100.

104 Od roku 1870 dům spravovala jako poručník a zástupce svých dětí vdova Marie Scholzová. ZAO, f. Zemská vláda slezská, inv. č. 1015, kart. 147.

105 ŠOPÁK, Pavel: *Vzdálené oblasy. Moderní architektura 2*, s. 39, ŠLAPETA, Vladimír – VYBÍRAL, Jindřich – ZATLOUKAL, Pavel: *Opavská architektura let 1850–1950. Umění*. 1986, č. 3, s. 229 ad. Zlomky dokumentace ve sbírkách Slezského zemského muzea, Umělecko-historické oddělení, U4344, U4345, U4349, U4351.

106 K dějinám objektu v moderní době stručně, kromě výše uvedených, KORBELÁŘOVÁ – ŽÁČEK: *Kořeny a křídla*, zvl. s. 19–150, 172–177, zde i zevrubnější odkazy na archivní prameny zvl. z fondů ZAO, f. Zemská vláda slezská; SOKa Opava, f. Archiv města Opava ad.; KOUŘILOVÁ, Dana: *Dům Masarykova 37*; STRAKOŠ – ROHOVÁ – POLÁŠEK: *Opavské interiéry*, s. 70–73; ROHOVÁ – STRAKOŠ – KANIOVÁ – HALÁTEK: *Přívodce architekturou Opavy*, s. 176, 229 ad.

Summary

A Few Advanced Comments on the Historical Development of the Building no. 343/37 on Masaryk Street in Opava in the Years 1784–1837

Irena Korbelářová – Rudolf Žáček

The presented contribution focuses on the historical development of a building in *Opava* protected as a part of the cultural heritage – the former convent of the Order of Saint Clare (the Poor Clares), the palace of nobility, the seat of the Silesian provincial government on *Panská* Street No. 377 and nowadays the seat of the Faculty of Philosophy and Science of the Silesian University in *Opava* (*Masarykova třída* 343/37). It tries to point out the lasting importance of utilization of positivistic methods in historical research, particularly in critical research of written, iconographic and cartographic sources perceived as the specific media of communication of those times. It also tries to rectify some existing inaccuracies, distorted or mistaken data published in both expert and popular-educational texts about the history of *Opava*. It brings new information concerning the owners (*Antonie Skrbenský* from *Hříště*, born *Hemm* from *Hemmsteine*, *Maxmiliána Sobek* Countess of *Kornice*, born *Skrbenský* from *Hříště*, *Jan Karl* Count *Sobek*, *Karolina* from *Gastheim*, born *Rejzovicov* from *Kaderín*, *Karl* freiherr from *Gastheim*, *Joseph* count of *Belrupt-Tissaca* and his wife *Sophia* of the *Belrupt* family, the *Stücker* family from *Weyershoffen* and the *Scholz* family) and observes the transformation of the monastery into a city palace and later to the building of the Silesian provincial government.

Translate by Hana Komárková